

סבת התשס"ט

בס"ד

יוסף – אב רביעי? לפרשת ויחי

יעקב:

1. בראשית מ"ז, כח

"ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה. ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה".

2. בראשית מ"ח

"...קחם נא אלי ואברכם".

"ויעני ישראל כבודו מזקן לא יוכל לראות".

"...וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע בעיניו, ויתמד יד אביו להסיר אתה מעל ראש אפרים על ראש מנשה. ויאמר יוסף אל אביו: 'לא כן אבי כי זה הבכר, שים ימינך על ראשי'".

"...וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים".

3. בראשית כ"ז, א'

"ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת".

4. הרב יונתן גרוסמן

נדמה לי, כי בסגירת המעגל שאנו קוראים אודות יעקב, חילוף הצעיר בבכור בברכתו, מבקש יעקב לומר כי למרות כל יסוריו וחייו הקשים ('מעט ורעים היו שני חייו'), הוא אינו מצטער על המעשה.

הוא יודע שהוא שילם מחיר יקר ביותר על גניבת דעת אביו, וגניבת הברכה מאחיו, אולם, בסופו של דבר נאלץ יעקב לעשות זאת, על רקע הבשורה ששמעה רבקה עת התרוצצו שני הבנים בקרבה: "שני גוים בבטןך ושני לאמים ממעיך יפרדו, ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר".

כעת יעקב חוזר שוב על אותו המעשה, בדור הבא. שוב מעדיף יעקב את הצעיר על פני הבכור מבין שני בני יוסף, והפעם מנקודת ראותו של נותן הברכה. וממש כשם שרבקה שמעה ש"שני גוים בבטןך", אולם ישנה עדיפות לעם הצעיר מלעם הבכור - "ורב יעבוד צעיר", כך כעת מנסח זאת יעקב: "גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו".

5. בראשית מ"ח כ'

כ ויברכם ביום ההוא לאמור בן יבך ישְׂרָאֵל לאמר ישְׂמַךְ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה וְיִשָּׁם אֶת-אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה.

6. רש"י

"בן יבך ישראל – הבא לברך את בניו, יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו "ישמך אלקים כאפרים וכמנשה".

7. בראשית מ"ח

ה עתה שְׁנֵי-בְנֵיךָ הַנוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד-בְּאֵי אֶלְנֵי מִצְרַיִם לִי-הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרַאוּבֵן וְשָׁמְעוֹן וַיְהִי-לִי וּמִוֹלָדֶיךָ אֲשֶׁר-הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקְרָאוּ בְּנֵחֻלְתָּם.

8. דברים כא:ז

"לתת לו פי שניים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אונו..."

ה א ח י ס:

9. בראשית מ"ב כ"א

כא ויאמרו איש אל-אחיו אבל אשמים אָנַחְנוּ עַל-אֲחֵינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְחַנְנוֹ אֲלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעֵנוּ עַל-כֵּן בָּאָה אֲלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת.

10. רמב"ן

"אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו – חשבו להם האכזריות לעונש גדול יותר מהמכירה, כי היה אחיהם בשרם מתחנן ומתנפל לפניהם ולא ירחמו".

11. ספורנו

"בהתחננו אלינו ולא שמענו – והיינו אכזרים נגד אחינו, אף על פי שחשבנוהו לרודף היה לנו לרחם בתחנונו, וכמדת אכזריותנו זה האיש מתאכזר נגדנו".

12. בראשית מ"ד

לג ועתה יִשָּׁב-נָא עִבְדְּךָ תַּחַת הַנֶּעַר עִבֵּד לַאֲדֹנָי וְהַנֶּעַר יַעַל עִם-אָחִיו . לֵד כִּי-אֵיךְ אֶעֱלֶה אֶל-אָבִי וְהַנֶּעַר אֵינְנו אִתִּי פֶן אֶרְאֶה בְרַע אֲשֶׁר יִמָּצֵא אֶת-אָבִי .

13. בראשית נ'

טז ויצונו אל-יוסף לאמר אביך צנה לפני מותו לאמר יז כה- תאמרו ליוסף אָנָּה שָׂא נָא פֶשַׁע אַחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי-רָעָה גְּמֹלוֹךְ וְעַתָּה שָׂא נָא לִפְשַׁע עִבְדֵי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ וַיִּבְדֵּךְ יוֹסֵף בְּדַבְרָם אֵלָיו . יח וַיִּלְכוּ גַם-אֲחִיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵיו וַיֹּאמְרוּ הֲנֵנוּ לְךָ לְעִבְדִים .

יט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֶל-תִּירְאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי . כ וְאִתְּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשַׁבָה לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֶׂה בַיּוֹם הַזֶּה לְהַחִיית עַם-רַב . כא וְעַתָּה אֶל-תִּירְאוּ אֲנִכִּי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת-טַפְּכֶם וַיִּנְחֵם אוֹתָם וַיַּדְבֵּר עַל-לֵבָם.

14. בראשית מ"ט, כח

"כל אלה שבטי ישראל שנים עשר, וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אתם, איש אשר כברכתו ברך אתם".

15. בראשית מ"ט

ג רֵאוּבֵן בְּכֹרִי אֶתָּה כְּחֵי נְרֵאִשִׁית אוֹנִי יָתֵר שְׂאֵת וַיִּתֵּר עֹז . ד פַּחַז פַּמִּים אֶל-תּוֹתֵר כִּי עֲלִית מִשְׁבְּבֵי אֲבִיךָ אִז חֲלַלְתָּ צִוְעֵי עֲלֶה .

ה שְׁמַעוֹן וְלוֹי אַחִים כְּלִי חֶמֶס מִכְרִיתִיהֶם . ו בְּסֻדָּם אֶל-תְּבֹא נַפְשִׁי בְּקַהֲלָם אֶל-תַּחַד כְּבֹדִי כִּי בְּאֶפֶס הֲרֹגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עָקְרוּ-שׁוֹר . ז אֲרוּר אֶפֶס כִּי עֹז וְעִבְרַתָּם כִּי קִשְׁתָּה אֲחַלְקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצֶם בְּיִשְׂרָאֵל.

ח וַהֲיוֹדָה אֶתָּה יוֹדוֹךְ אַחִיךָ יָדְךָ בְּעֶרְףְּ אֲיִבִּיךָ יִשְׁתַּחֲוֶו לְךָ בְּנֵי אֲבִיךָ . ט גּוֹר אֲרִיָּה וַהֲיוֹדָה מִסְרֶךְ בְּנֵי עֲלִית כְּרַע רַבָּךְ כְּאֲרִיָּה וְכִלְבִּיא מִי יִקְיָמוּנוּ . י לֹא-יִסוּר שִׁבְט מִיַּהֲוֹדָה וּמִחֻקֶּק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי-יָבֵא שִׁילָה לְוֹ יִקְהַת עַמִּים .

16. בראשית כ"ז, כט

"הוה גביר לאחיד וישתחוו לך בני אמך"

17. בראשית מ"ט טז

"דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל".

18. הרב יונתן גרוסמן

על רקע זה אומר יעקב לדן כי הוא יהיה: "כאחד שבטי ישראל", למרות היותו בן שפחה!

גם בני השפחות אינם נדחים מהיות חלק ממשפחת ישראל, ויתירה על זאת, דן מקבל תפקיד מנהיגותי מסוים הקשור לשלטון בישראל: "דן ידין עמו".

אֲדַמְתֵנוּ קִנְיָה אֲתָנוּ וְאֵת אֲדַמְתֵנוּ בְּלֶחֶם וְנִהְיָה אֲנַחְנוּ וְאֲדַמְתֵנוּ עֲבָדִים לְפָרְעָה וְתָן זֶרַע וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת וְהֶאֱדַמְתָּה לֹא תִשָּׁם וְיִקְוּ יוֹסֵף אֵת כָּל אֲדַמְת מִצְרַיִם לְפָרְעָה כִּי מִכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ שְׂדֵהוּ כִּי חִזַּק עֲלֵהֶם הַרְעֵב וַתְּהִי הָאָרֶץ לְפָרְעָה. וְאֵת הָעָם הֶעֱבִיר אֹתוֹ לְעֵרִים מִקְצֵה גְבוּל מִצְרַיִם וְעַד קֶצֶהוּ
35. רש"י

"לזכרון שאין להם עוד חלק בארץ, והושיב של עיר זו בחברתה"

36. בראשית מ"ז כג-כד

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל הָעָם הֵן קִנִּיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם וְאֵת אֲדַמְתְּכֶם לְפָרְעָה הֵא לָכֶם זֶרַע וְזָרַעְתֶּם אֶת הָאֲדָמָה. וְהָיָה בְּתַבּוּאוֹת וַיִּתְּתֶם חֲמִישִׁית לְפָרְעָה וְאַרְבַּע הַיְדִית יִהְיֶה לָכֶם לְזֶרַע הַשָּׂדֶה וְלֹאֲכַלְכֶם וְלֹאֲשֵׁר בְּבֵתֵיכֶם וְלֹאֲכַל לְטַפְּכֶם
37. הרמב"ן

סיפר הכתוב זה וגמר הענין בכל הפרשה הוודיע מעלות יוסף בחכמה בתבונה ובדעת, וכי היה איש אמונים שהביא כל הכסף בית פרעה, ולא עשה לעצמו אוצרות כסף ומטמוני מסתרים בארץ מצרים או לשלחו לארץ כנען, אבל נתן למלך הבוטח בו כל הכסף וקנה לו את האדמה גם הגופות, ומצא בזה חן גם כן בעיני העם כי השם הוא המצליח את יראיו.

38. בראשית נ' כ"ג כ"ו

"ויחי יוסף מאה ועשר שנים... וימת יוסף בן מאה ועשר שנים"

39. דבריהם האחרונים של יעקב ויוסף:

דברי יעקב ליוסף

"הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם", (בראשית מ"ח כא)

דברי יוסף לאחים:

"אנכי מת, ואלהים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב". (בראשית נ' כ"ד)

40. בראשית מ"ח יב

"ראה פניך לא פללתי והנה הראה אתי אלהים גם את זרעך".

41. בראשית נ' כג

"וירא יוסף לאפרים בני שלשים, גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף".

42. יעקב ויוסף נחנטים

יעקב: "ויחנטו הרפאים את ישראל",

יוסף: "ויחנטו אתו ויישם בארון במצרים".

43. יעקב ויוסף משביעים את משפחתם לקברם בארץ

יעקב: "אל נא תקברני במצרים, ושכבתי עם אבתי ונשאתי ממצרים וקברתני בקברתם... ויאמר ה ש ב ע ה ל י , ו י ש ב ע ל ו ... ויצו אתם ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי, קברו אתי אל אבתי, אל המערה אשר בשדה עפרן החתי... אשר על פני ממרא בארץ כנען"

יוסף: " ו י ש ב ע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פִּקֹּד אֱלֹהִים אֹתְכֶם וְהִעֲלֵתֶם אֶת עַצְמוֹתַי מִזֶּה".

44. מסכת ברכות דף ט"ז:

"אין קורין אבות אלא לשלושה"

19. דברים ל"ג כ"ב – ברכות משה

"דן גור אריה יזנק מן הבשו"

20. בראשית מ"ט כו

"תהיין (- הברכות) לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו".

21. ספורנו

"ולקדקד נזיר אחיו – וזה כי בהיותו נזיר מוכתר בנזר מלכות (ולא מלשון נזירות ופרישות כפי שפרש רש"י) בין אחיו, העידו מעשיו שהוא ראוי לקבל ברכות מאת האל יתברך בלתי אמצעי, וכן יהיה זרעו במעלה קרוב לשבט המלכות ... וממנו היה הראשון לשופטים (יהושע) ונבחר ראשון למלך כאשר

22. דברי הימים פרק ה'

(א) ובני ראובן בכור ישׂראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף בן ישׂראל ולא להתניחש לבכרה :
(ב) כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכרה ליוסף :

23. האבן עזרא על בראשית מ"ח טז

"גם נתן לו (ליוסף) הבכורה, כי הוא ראשית מחשבתו, ואחר שלא היה ראובן ראוי לבכורה, היה יוסף שהוא פטר רחם, ולא דן וגד (שהם בכורים לאמהותיהם) כי הם בני השפחות".

יוסף:

24. בראשית ל"ז, ב' – תחילת הסיפור

"אלה תלדות יעקב, יוסף בן שבע עשרה שנה"

25. בראשית נ', כו - סוף הספר והסיפור

"וימת יוסף בן מאה ועשר שנים"

26. בראשית ל"ז, ב

"ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם"

27. רש"י

כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות. ובשלתן לקה: על אבר מן החי – וישחטו שעיר עזים במכירתו, ולא אכלוהו חי; ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים, 'לעבד נמכר יוסף'; ועל העריות שספר עליהם, 'ותשא אשת אדוניו'.

28. בראשית ל"ז ח'

"ויספפו עוד שָׁנָא אֹתוֹ עַל חֲלֻמֹתָיו וְעַל דְּבָרָיו".

29. הרמב"ן

"שהיו שונאים אותו על החלומות, וגם על הסיפור שהוא מספר אותו להם כמתהלל".

30. בראשית מ', ח' – דברי יוסף לשר המשקים ושר האופים

"הלוא לא-להים פתֵרִים סִפְרוּ נָא לִי"

31. בראשית מ"א – דברי יוסף לפרעה

"בְּלִעְדֵי אֱ-לֹהִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פְּרַעֲה" (מ"א, טז);

"אֵת אֲשֶׁר הָא-לֹהִים עֲשָׂה הַגִּיד לְפָרְעָה" (שם, כה);

"אֲשֶׁר הָא-לֹהִים עֲשָׂה הַרְאָה אֶת פְּרַעֲה" (שם, כח);

"כִּי נִכּוֹן הַדָּבָר מֵעַם הָא-לֹהִים וּמִמֶּהָר הָא-לֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ" (שם, לב).

32. בראשית מ"ה, ח'

וַעֲתָה לֹא אֲתֶם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה כִּי הָא-לֹהִים וַיְשִׁימֵנִי לְאֵב לְפָרְעָה וְלֹאֲדוֹן לְכָל בֵּיתוֹ וּמִשָּׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם

33. בראשית נ', כ'

אֱ-לֹהִים חֲשָׁבָה לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֵׂה פִּיּוֹם הַזֶּה לְהַחִיֵּת עִם כָּב .

34. בראשית מ"ז

וַיִּלְקֹט יוֹסֵף אֵת כָּל הַכֶּסֶף הַנּוֹמָצָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ פִּנְעוֹן בְּשֶׁבֶר אֲשֶׁר הֵם שְׁבָרִים וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת הַכֶּסֶף בֵּיתָה פְּרַעֲה. וַיִּתֶּם הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ פִּנְעוֹן וַיָּבֵאוּ כָּל מִצְרַיִם אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר הִבֵּה לָנוּ לֶחֶם וְלָמָּה נָמוּת וְנָגֵדְךָ כִּי אֲפִס כֶּסֶף. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הִבּוּ מִקְנֵיכֶם וְאֲתַנְּה לָכֶם בְּמִקְנֵיכֶם אִם אֲפִס כֶּסֶף. וַיָּבִיאוּ אֶת מִקְנֵיהֶם אֶל יוֹסֵף וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם בְּשׁוֹסִים וּבְמִקְנֵה הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבְחֻמְרִים וַיִּנְהַלֶּם בְּלֶחֶם בְּכָל מִקְנֵהֶם בְּשָׁנָה הַהִוא

לא נכחד מאדני כי אם תם הכסף ומקנה הבקמה אל אדני לא נשאר לפני אדני בלתי אם גויתנו ואדמתנו. למה נמות לעיניך גם אנחנו גם